

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.014.54:378.016

БІЗНЕС-ОСВІТА ЯК ЧИННИК ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

*О. Г. Вагонова, д. е. н., професор, vagonovaag@gmail.com,
О. В. Горпинич., доцент, gorpyal@gmail.com,
В. А. Шаповал, к. е. н., доцент, vadim_shapoval@ukr.net
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

У статті розглядаються питання прояву взаємозв'язку економіки знань та складової економічної освіти – бізнес-освіти в умовах становлення інноваційної економіки. Визначено співвідношення результатів навчання (компетентностей) магістрів та навчальних дисциплін спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Обґрунтовано необхідність застосування новітніх форм та технологій бізнес-освіти майбутніх фахівців з підприємництва. Визначено напрями підвищення якості підприємницької освіти в Національному гірничому університеті.

Ключові слова: економіка знань, підприємництво, бізнес-освіта, система «освіта – знання», професійні компетентності підприємця, інноваційні програми освіти, технології навчання.

Постановка проблеми. Розвиток інноваційної економіки, як доведено світовою практикою, забезпечується виключно за рахунок знань, інформації, новітніх технологій. Саме джерело знання, а не сировина і дешева праця робить економіку конкурентоспроможною, забезпечує створення високо-технологічних робочих місць в промисловості та в підприємстві, що необхідно для задоволення економічних і соціальних потреб громадян. Знання перетворюються на один із основних факторів виробництва. Такий ресурс проявляється у синергічному ефекті від найбільш ефективного використання ресурсів земля, капітал, праця.

Тільки подолання розриву між домінуючим в Україні виробництвом, що базується в основному на сировинно-видобувних галузях економіки, і економікою, заснованою на знаннях забезпечує домінування в Україні інноваційної моделі соціально-економічного розвитку. Про це свідчить розвиток багатьох країн Центральної та Східної Європи. Їх досвід переконливо підтверджує, що економічне зростання можливе тільки за умови переходу до економіки знань, в якій порівняльні переваги країн усе менше визначаються багатством природних ресурсів і все більше – технічними інноваціями і конкурентним застосуванням знань або їхнім поєднанням.

Для України реалізація першочергових завдань стратегії «конкурентоспроможна особистість – конкурентоздатна освіта – конкурентоздатна економіка», а також відповідної економічної, освітньої й науково-технічної політики є можливою за умови забезпечення високого рівня освітньо-професійного, в першу чергу економічного, рівня населення, модернізації організаційно-управлінської системи всіх видів економічної діяльності на інноваційних засадах [1].

Становлення національної інноваційної економіки потребує вирішення актуальної проблеми щодо формування готовності молоді та взагалі населення до адаптації к умовам соціально-економічного життя, що змінюється. Безперечно, один з напрямів вирішення зазначеної проблеми це розвиток у молоді підприємницьких здібностей, які забезпечуватимуть досягнення реальних успіхів у будь-якій області вибраної ними професійної діяльності [2].

Отже, вимоги економіки, заснованої на знаннях, висуває перед суспільством освітня проблема формування економічної культури молоді, її бізнес-підготовки до входження в життя за умов розширення підприємницьких складових інноваційної економіки, перебудови змісту вищої економічної освіти. Безперечно, особистісні та професійні компетентності, що сприяють все-

бічній самореалізації підприємця, в умовах глобалізаційних інформаційно-інноваційних тенденцій формуються загальною і професійною економічною освітою.

В умовах все більш явного прояву хвильового розвитку економіки, особливо при подальшому розвитку підприємництва як її парадигми, першочергового значення набуває проблема формування особистості сучасного підприємця, виховання в нього якостей ділової людини. Тому, актуальним є вирішення проблеми якісної підготовки майбутніх фахівців з підприємницької діяльності, що обумовлює переосмислення та методологічне обґрунтування процесу бізнес-освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі економіки XXI століття лежать процеси набуття, навчання, освоєння знань в процесі освіти; високі технології запровадження знань у практику, що мають системоутворюючий характер і потребують докорінної зміни у підходах до формування людського капіталу. Освіта надає реальний вплив на розвиток національної економіки, визначає рівень життя в країні і конкурентоспроможності в світі за рахунок підготовки кваліфікованих фахівців, формування знань і створення можливостей для отримання доступу до глобальної інформації. Вища освіта, інтегруючи навчальну, дослідницьку та інформаційну функції, сприяє розширенню економічних можливостей країни, виступає в якості реалізатора стратегії економічного зростання на основі знань.

Здатність суспільства створювати і ефективно використовувати знання, перетворювати їх в джерело прибутку має визначальне значення для сталого економічного розвитку і підвищення життєвого рівня населення країни [3]. У сучасному світі рушійна сила економіки – конкуренція – все більше зводиться до конкуренції знань. Сьогодні саме «виробництво» знань є основним джерелом зростання економіки в розвинених країнах. Наприклад, в Китаї економіка знань, в основі якої освіта, офіційно визнана державною стратегією розвитку [4].

Враховуючи багатоплановість проблем формування та розвитку економіки знань, їх взаємозв'язок з усіма аспектами функціонування економічної системи, окремі питання

зазначеної проблематики вивчали зарубіжні та вітчизняні дослідники, зокрема Д. Белл [5], Дж. Гелбрейт [6], В. Андрущенко [7], В. Луговий [8] та ін.

Економіка знань або економіка, що створена на засадах знань – економіка, в котрій більшу частину валового внутрішнього продукту забезпечено діяльністю з виробництва, обробки, зберігання і розповсюдження інформації і знань [9]. Також економіка, заснована на знаннях, або знаннева економіка – модель економіки, у якій наукові знання та їх технологічне застосування забезпечують більшу частку економічного зростання, порівняно з іншими відтворювальними факторами [10].

З викладеного вище під економікою знань визначають три системно ув'язані основні сфери:

- освіта і навчання, що спрямовані на індустріальне запровадження новітніх знань в голови людей, і виробництво, формування високо інноваційного інформованого людського капіталу;

- спрямування науки, на генерування та індустріальне накопичення наукової інформації, стовідсоткове її залучення до освіти і виробництва;

- високотехнологічне виробництво, конкурентоспроможність якого визначалася б не близькістю до влади, а інноваційним рівнем, в умовах якого (виробництва) інновації стали б найістотнішим, іманентним чинником виживання підприємства у конкурентній боротьбі як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках [11].

Особливо активною та ефективною економічна соціалізація має бути для тих суспільних суб'єктів, які цілеспрямовано орієнтуються на самореалізацію в рамках певних форм підприємницької активності. Одним з фундаментальних структурних елементів такої соціалізації є система освіти, від якісних та кількісних показників якої багато в чому залежить міжнародна конкурентоспроможність економіки України, її внутрішня стабільність, здатність до інноваційного розвитку. Важливим аспектом теорії формування і розвитку економічних знань, що, власне, і вказує на їх зміст, є професійна підготовка. Саме вона є однією з ланок побудови ефективною системи економічної

освіти особистості. Економічна освіта дозволяє виявити певний рівень забезпечення особистості знаннями, необхідними для формування морально-економічних рис студента, підготовки його до навчально-пізнавальної та господарсько-побутової діяльності [12].

Знання у сфері бізнесу дає можливість моделювати алгоритми процесів з реалізації різних варіантів підприємницьких ідей. Підприємець, що має знання і навички у сфері бізнесу діє не на підставі відомих і стереотипів, а веде пошук нестандартних, нетипових рішень. Бізнес-освіта дає можливість опанувати навички напрацювання та аналізу альтернатив розвитку процесів і подій у сфері бізнесу, розвивати лідерські якості, раціонально мислити в умовах нестабільності та стресових ситуацій.

Концептуально бізнес-освіту визначено складовою професійної освіти, яка орієнтована на задоволення потреб особистості, групи, суспільства, держави. Виділення бізнес-освіти в окрему складову пов'язане з формуванням більш широкою спектру не тільки професійних, але й ділових навичок. В бізнес-освіті крім навчання підприємництва і бізнес-стандартам, значна увага приділяється розвитку лідерства та бізнес-дослідженням. Така освіта дає підґрунтя для дій підприємця з урахуванням юридичного, управлінського, морально-етичного, економічного та інших аспектів діяльності. Вона дає ключові знання для ефективного використання наявних ресурсів та залучених інвестицій [13].

В системі освіти сутність та зміст терміну «бізнес-освіта» остаточно не сформувались. Різні аспекти розвитку бізнес-освіти розглядаються у працях, зокрема О. О. Романовського [14], дослідження складових підприємницького успіху та визначення факторів, що формуються у сфері бізнес-освіти здійснив В. Г. Алькема [15] та ін., сутністю співпраці бізнесу та освіти в Україні займалися переважно представники бізнес-середовища, зокрема Ю. Семенець [16], В. Поکیدна [17].

Бізнес-освіта як складова системи освіти трактується як певна сукупність структурованих та систематизованих знань або бізнес-освітою вважається сукупність, певний

набір освітніх процесів, які спрямовано на формування визначеного набору компетентностей у випускників. М. О. Тригубенко визначає бізнес-освіту або підприємницьку освіту як отримання необхідних теоретичних знань і практичних навичок, формування відповідних професійних, соціальних компетентностей для роботи в сфері бізнесу та розробки інноваційних бізнес-проектів, які високо оцінюються споживачами та забезпечують конкурентоспроможність протягом довгострокового періоду [13].

Інші автори розглядають бізнес-освіту як систему освітніх закладів, діяльність яких спрямована на підготовку та перепідготовку фахівців для сфери бізнесу. З цієї позиції на сьогодні існують декілька точок зору. Перша полягає в тому, що бізнес освіта як складова професійної освіти – це система навчальних закладів у яких навчання бізнесу і ринковими відносинам поєднується з ринковими механізмами управління навчальним закладом. Друга точка зору визначає бізнес-освіту як певний набір спеціалізованих освітніх програм. наприклад з підприємництва, маркетингу, фінансів, страхування, інноваційних технологій тощо Третя точка зору ґрунтується на фундаментальному підході до опанування знань економічного напрямку [18].

Але нема заперечень, що навчити підприємству не можливо тільки прослухавши набір теоретичних курсів. Важливо забезпечити заглиблення слухачів в практичне середовище бізнесу та сформувати вміння і навички, відповідні професійні компетентності щодо моделювання різних альтернатив розвитку підприємництва. З цієї позиції бізнес-освіта є специфічною системою організації і проведення навчання та контролю знань яка ґрунтується на формуванні вмінь і навичок шляхом аналізу ситуацій з ділової практики, комунікативної групової взаємодії та індивідуальної креативної діяльності майбутніх підприємців [19].

Не можна не погодитися з М. О. Тригубенко, що бізнес-освіта, з одного боку – є динамічною системою знань, практичних дій, аспектів, методів і психолого-педагогічних технологій, яка постійно еволюціонує і вдосконалюється, з іншого – це відкрита соціально-економічна система, що

враховує індивідуальні, колективні, місцеві, регіональні, суспільні та загальнодержавні аспекти; формує особистість для життєдіяльності в бізнесовому середовищі та активну особистість, яка самостійно розвивається

Соціальне замовлення на бізнес-освіту існує як з боку суспільства, зацікавленого в соціально відповідальних суб'єктах підприємницької діяльності, так і з боку самих цих суб'єктів, стурбованих викликами повсякденності і своєю відповідністю новітнім тенденціям в сфері економіки і бізнесу.

Бізнес-освіта, різноманітна за формами і видами, яка склалася в США і економічно розвинених країнах Європи, на жаль, контрастує з освітою підприємців в Україні. Одна з причин такого становища полягає в тому, що попит на бізнес-освіту нерозривно пов'язаний з рівнем розвитку підприємництва (на жаль, в Україні останній не відповідає вимогам часу), що в свою чергу, залежить від державної політики та запиту суспільства.

Розвиток та успіх в підприємстві неможливі, зокрема, без підвищення освіченості суб'єктів бізнес-діяльності.

До основних факторів, що впливають на бізнес-освіту в Україні, можна віднести:

- соціальні очікування від підприємництва і підприємців;
- реальний вплив підприємців (бізнес-структур) на розвиток суспільства (територіальних спільнот);
- попит населення, зокрема діючими і потенційними підприємцями, на економічні та соціальні знання;
- лобювання інтересів підприємців і їх організованість;
- потреби підприємців в нових технологіях ведення бізнесу [20].

У країнах з розвинутою формою ринкової економіки економічна освіта, є необхідною умовою та обов'язковим складовим елементом функціонування національної соціально-економічної системи. Високий рівень економічної освіченості, культури та свідомості в таких країнах забезпечується як наявністю економічної реальності сучасного типу, так і розвинутою економічною освітою. Особливо актуальною проблема економічної освіченості та самореалізації у фінансово-економічному середовищі постає

для молоді трансформаційних суспільств, у яких не сформоване ціннісно-орієнтаційне підґрунтя для становлення підприємливої особистості в її сучасному розумінні.

Імплементация економіки знань передбачає розширення можливостей людини стосовно генерації нових знань, використання інформації та інших аспектів розвитку людського капіталу. Практичне використання людського капіталу пов'язано зі здійсненням певного виду економічної діяльності як в межах функціонуючих систем-підприємств, так й шляхом утворення нових систем – власного бізнесу. Тому бізнес-освіта розглядається як основа, що забезпечить достатню кількість вакантних робочих місць осіб, які можуть здійснювати креативну, дослідницьку діяльність, генерувати та обробляти масиви інформації, надавати інформаційні послуги, в тому числі стосовно управління бізнесом в реальному секторі економіки. Мають значення поширення та рівень професійних компетентностей з планування та організації бізнесу, ефективного управління бізнесом на різних етапах його життєвого циклу та в різних ринкових умовах тощо. В той же час недостатньо досліджено процеси адаптації складових бізнес-освіти при імплементації економіки знань в українське суспільство, вплив стратегічних завдань економіки знань на формування змісту та технологій навчання в підприємницькій освіті.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у визначенні в умовах становлення інноваційної економіки взаємозв'язку економіки знань та складової економічної освіти – бізнес-освіти, обґрунтування на підставі вимог економічної соціалізації суспільства співвідношення результатів навчання (компетентностей) магістрів та навчальних дисциплін спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», визначенні напрямів підвищення якості підприємницької освіти в Національному гірничому університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. В кінці двадцятого століття на Всесвітній конференції ЮНЕСКО з вищої освіти підкреслювалося, що стратегічним завданням освіти є підготовка громадян до самостійного життя, навчання їх самим собі

організувати робочі місця в підприємницькій діяльності [21]. Таке завдання не втратило сенс і в наш час. Як відомо, суспільна мета підприємницької діяльності – задовольняти необмежений спектр потреб людей шляхом виробництва благ в процесі цілеспрямованої трансформації сукупності наявних обмежених ресурсів. Тому у цьому напрямі вища бізнес-освіта повинна була, зокрема, досліджувати сутність підприємництва, основи його утворення та механізми функціонування, особливості реалізації підприємницьких здібностей людського капіталу, розробляти науково обґрунтовані концепції, принципи та напрямки подальшого розвитку підприємництва в умовах інноваційної економіки.

На іншій міжнародній конференції ЮНЕСКО для реалізації визначеного стратегічного завдання закладам вищої освіти пропонувалося здійснювати навчання, що повинне як відповідати, так і передбачати задоволення соціальних потреб [22]. Навчання базується на впровадженні затребуваних технічних та економічних програм підготовки, бізнес-освіти, програм навчання впродовж життя, на використанні новітніх технологій освіти.

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність; економіка; облік і оподаткування; фінанси, банківська справа та страхування; маркетинг; менеджмент; публічне управління та адміністрування – це основний перелік спеціальностей, які сприяють

формуванню економіко-управлінських компетенцій з розвитку існуючого або започаткування нового бізнесу. За наведеним переліком спеціальностей в Україні на початок 2016–2017 року навчалось 462,4 тис. осіб (табл. 1), з яких 233,9 тис. осіб (50,6%) – жінки. З підвищенням рівня освіти частка жінок пропорційно збільшується з 41,8% (молодший спеціаліст) до 55,1% (магістр), що свідчить про гендерну рівність, але серед жінок пріоритет має повна середня та вища освіта у порівнянні з раннім початком економічної активності на базі середньої або професійно-технічної освіти.

Загальна кількість здобувачів освіти розподілилася за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ОКР) наступним чином. Найбільшу частку склали бакалаври (41%), а майже рівні частки (21 та 26%) мали спеціалісти та бакалаври (табл. 1). Це пояснюється сталою тенденцією до продовження навчання бакалаврами у вищіє для здобуття наступного освітнього рівня без перерви на отримання практичного досвіду економічної діяльності за здобутою спеціальністю та визначення доцільності отримання кваліфікації магістра або спеціаліста. З урахуванням того, що з 2017–2018 н. р. освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста був ліквідований, а вимоги до вступу в магістратуру підвищені, частина випускників-бакалаврів вимушена була розпочати активну економічну діяльність.

Таблиця 1

Чисельність та структура здобувачів вищої освіти*

Показник	Молодший спеціаліст	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
Усього здобувачів, осіб	462398			
Усього здобувачів за ОКР, осіб	55861	189366	96221	120950
Структура здобувачів за ОКР, %	12	41	21	26
Частка спеціальності (вибірково)				
Економіка, %	1,8	2,8	3,0	4,3
Облік і оподаткування, %	4,9	3,0	4,6	4,3
Фінанси, банківська справа та страхування, %	4,6	3,5	4,0	5,4
Менеджмент, %	2,1	3,9	3,5	7,7
Публічне управління та адміністрування, %	-	0,4	0,2	2,6
Маркетинг, %	1,2	1,4	0,8	1,4
Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, %	4,2	2,0	1,6	2,1

* складена авторами за даними Державної служби статистики України

Більшість навчальних закладів надає перевагу спеціальності «Менеджмент», що формує для ринку праці значну кількість менеджерів здатних аналізувати та оптимізувати бізнес-процеси, здійснювати управління підприємствами (рис. 1). За спеціальностями «Економіка», «Фінанси», «Облік та оподаткування» підготовлюють фахівців, що надають спеціалізовані сервісні функції з управління певними видами ресурсів підприємства. Менша частина навчальних за-

кладів здійснює підготовку з «Підприємництва», «Публічного управління» та «Маркетингу» – спеціальностей, які формують компетентності з дослідження потреб суспільства, формування товарних ринків, заснування нових підприємств, переходу до нових моделей бізнесу, взаємодії з органами державної влади та місцевою громадою, поширення підприємницької культури з урахуванням національних та світових трендів розвитку суспільства тощо.

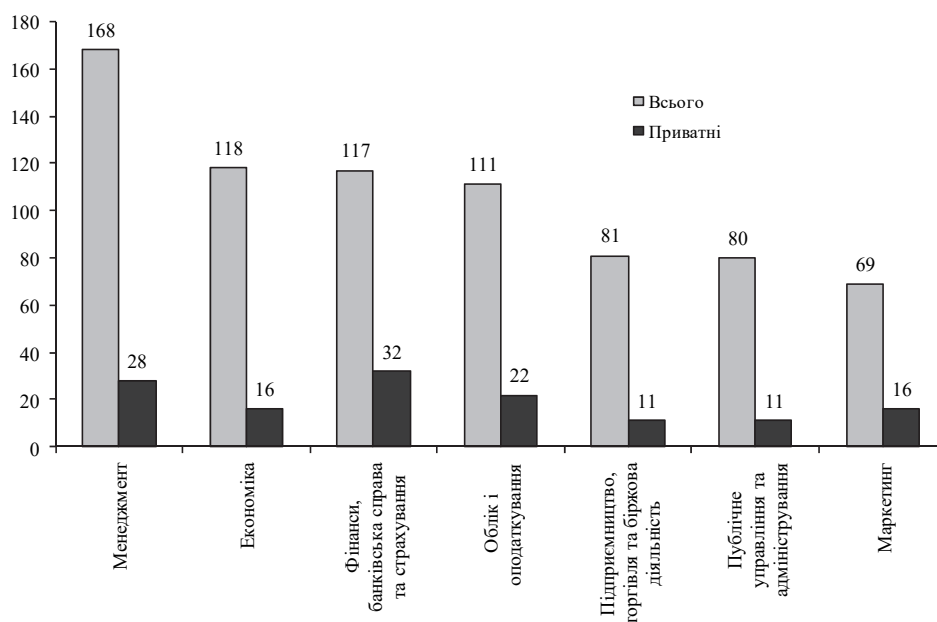

Рис. 1. Кількість закладів, в т.ч. приватних, які здійснюють підготовку магістрів з бізнес-освіти (розроблено авторами за даними Державної служби статистики України)

Окрім закладів академічного характеру (ліцензовані університети), сьогодні бізнес-освіта пропонується великою кількістю організацій, які надають консультаційні послуги, проводять тренінги, семінари та інші заходи. Серед цих організацій можна виокремити наступні групи:

- організації, що функціонують на базі профільних бізнес-асоціацій, регіональних торговельно-промислових палат, центрів підтримки бізнесу від міжнародних інституцій (Світовий банк, ЕБРР, ОЕСР тощо);

- приватні центри консультативної підтримки та підвищення кваліфікації;

- фізичні особи, які ведуть незалежну професійну діяльність в сфері бізнес-освіти.

Зазначимо, що цілі названих груп організацій мають відмінності, наприклад частина консультаційних центрів орієнтована на надання власних професійних послуг з

вирішення завдань, актуальних для бізнесу клієнта (розробка бізнес-моделі, оптимізація витрат, оцінка ризиків тощо). Семінари освітнього характеру з незначною кількістю навчальних годин лише відкривають слухачам глибину та складні взаємозв'язки проблем в бізнесі, які неможливо вирішити без ґрунтовного, науково підходу. Тривалі семінари від сертифікованих тренерів для значної частини персоналу можуть дозволити лише крупні та успішні підприємства. Представники мікро- та малого бізнесу орієнтуються на вартість розвитку власних компетентностей у порівнянні із залученням кваліфікованих кадрів. Принципово іншим є підхід академічних університетів, які надають широкий спектр знань студенту, який цілеспрямовано використовує свій вільний час (обумовлений відмовою від активної економічної діяльності) для формування

професійних компетентностей. Отже, різні заклади бізнес-освіти спрямовують свою діяльність на різні сегменти споживачів, що вимагає більш обґрунтованого змісту освітніх програм та вибору найбільш ефективних методів навчання для отримання бажаних результатів.

Характерні риси бізнес-освіти полягають в наступному:

– розширення та отримання додаткових можливостей здійснення підприємницької діяльності в результаті освоєння нових умінь і навичок, формування професійних та соціальних компетентностей;

– практична спрямованість на вирішення актуальних проблем економіки, досягнення конкретних результатів на підставі інноваційних та креативних рішень;

– пріоритетність активних, інноваційних форм та методів навчання, зокрема застосування кейсів, розбір прикладів з практики підприємницької діяльності;

– формування психології пошуку правильної відповіді на відміну від пошуку прийнятного результату;

– викладач грає роль помічника або «коуча», організуючого процес так, щоб студенти ставали активними співавторами навчання.

Підприємницька освіта базується на деяких принципах, реалізація яких повинна носити комплексний, системний характер,

зокрема: застосування системного підходу дозволяє виявити структурні характеристики освіти та підпорядкувати формуванню бізнесмена новітньої формації при наданні якісних освітніх послуг суб'єктам підприємницької діяльності. Принцип діяльнісного підходу дозволяє вирішувати проблеми підвищення мотиваційної складової наочування знань в області підприємництва. Принцип соціокультурності в бізнес-освіті дозволяє вирішувати питання кросскультурного менеджменту, корпоративної культури. Принцип аксіологічності дозволяє обґрунтувати необхідність формування підприємця, якому повинні бути притаманні базові цінності суспільства сталого розвитку, без яких він не зможе інтегруватися в соціум [20].

Слід відзначити, що однією з провідних спеціальностей бізнес-освіти, безперечно, становиться спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266). Її ідеологія в повній мірі відповідає вимогам економіки знань щодо формування ефективної економічної соціалізації людського капіталу, а практично орієнтований зміст спеціальності забезпечує економічне становлення підприємця новітньої формації (рис. 2).

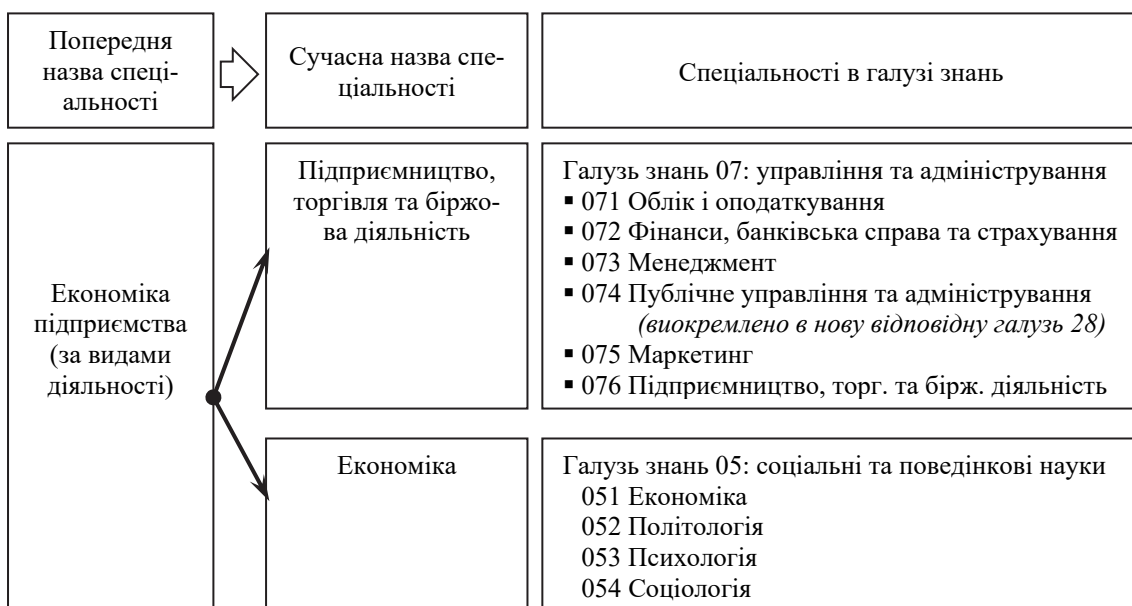

Рис. 2. Місце спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» в економічній освіті (розроблено авторами)

Оскільки в економіці знань чітко прослежується перехід до ринку можливостей реалізації теорії в практику дій, де основним стає здатність людини стати продуцентом нового знання з бізнесу, то актуальними стають питання про підготовку фахівців, необхідних для цієї діяльності. Головне, що повинні вміти майбутні фахівці з підприємницької діяльності – це вміти створювати у бізнесі нові знання. Отже, суттєвим завданням вищих навчальних закладів є не просто передавати своїм студентам наявний в суспільстві набір сучасних знань, а саме навчити їх створювати (виробляти) знання та успішно впроваджувати їх в практику.

Очевидно, що бізнес освіта знаходиться у взаємозв'язку з економікою знань, що формує синергетичний ефект функціонування відкритої динамічної системи «освіта – знання». Ступінь відкритості системи характеризується кількістю та впливом чинників зовнішнього середовища, зокрема, процесів підприємницької діяльності та прояву людського капіталу. Динамізм системи визначається швидкістю адаптації до нових умов та вимог зовнішнього середовища. Одночасно, система «освіта – знання» впливає на процеси підприємницької діяльності та розвиток людського капіталу. В свою чергу, і система відчуває їх суттєвий вплив (рис. 3).

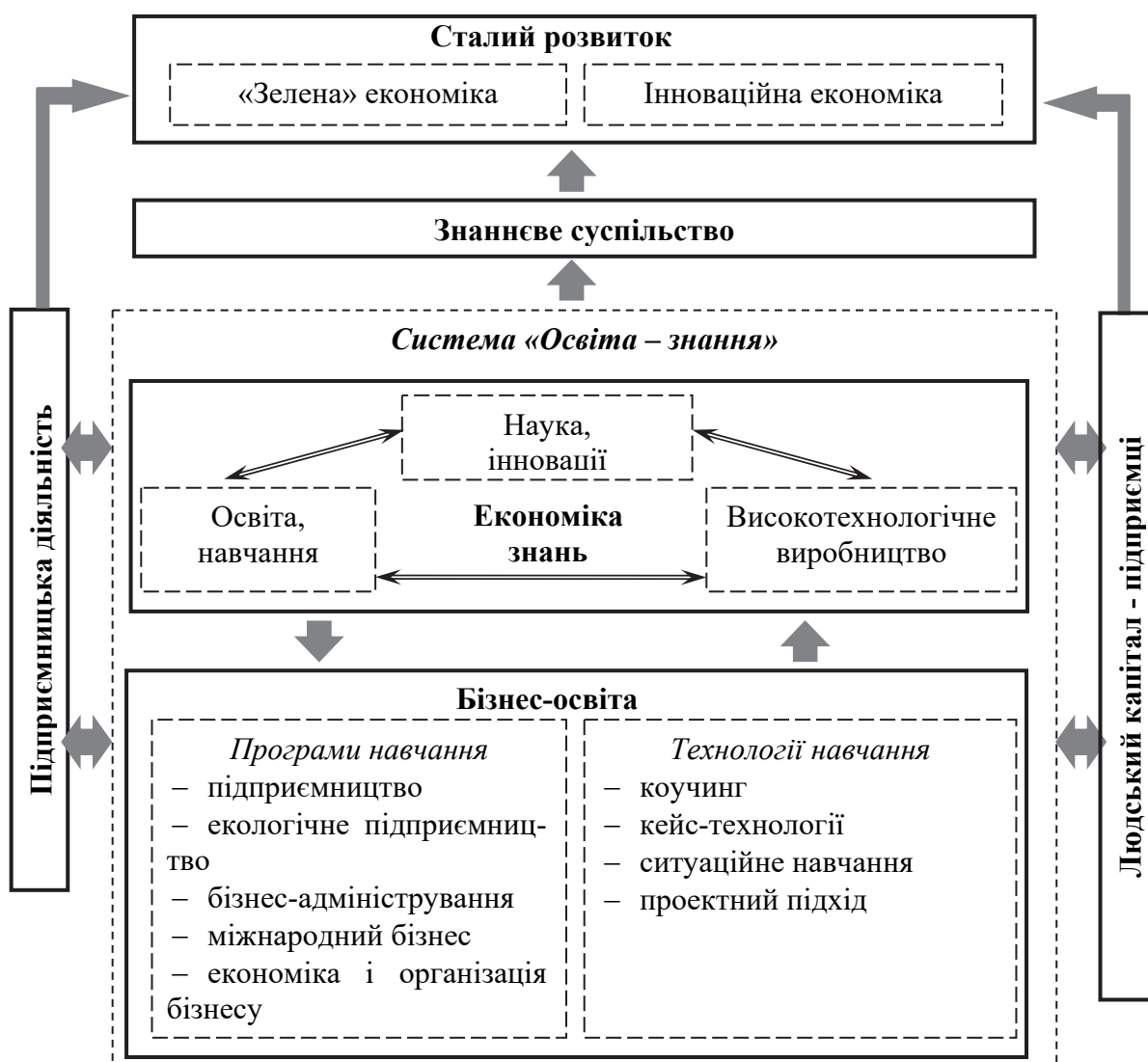

Рис. 3. Взаємозв'язок бізнес-освіти та економіки знань (розроблено авторами)

Зазначена система впливає на формування суспільства, заснованого на знаннях. Знаннєве суспільство – це суспільство, яке формується одночасно зі становленням

знаннєвої економіки і джерелом розвитку якого є власна різноманітність та власні творчі здібності членів суспільства, високий рівень сприйняття накопичених у світі

знань. Термін «знанняве суспільство» включає більш широке коло науково-технічних, соціальних, політичних і етичних аспектів суспільного життя, ніж інформаційне суспільство, і передбачає формування відповідної інноваційної культури, здатної забезпечити в суспільстві мови для спільного використання знань у національних і особистісних інтересах [10]. Тільки таке суспільство спроможне реалізувати концепцію сталого розвитку людства.

Таким чином, загальна та професійна економічна освіта сьогодні для будь-якого суспільства, особливо трансформаційного, є ключовим фактором забезпечення його поступального розвитку в рамках загальносвітових глобальних тенденцій. Це, у свою чергу, актуалізує проблему диверсифікації та урізноманітнення форм, методів та технологій надання громадянам України високоякісних освітніх послуг у сфері економічних наук та навчальних дисциплін.

Необхідно сформувати в вищій освіті тенденції домінування бізнес-освіти серед видів економічної підготовки здобувачів освіти, усвідомлення ними явища «підприємництва» як суспільної потреби, а бізнес-знання повинно сприймати як самоцінність. З цією метою кафедрою прикладної економіки та підприємництва Державного ВНЗ «Національний гірничий університет» одержана ліцензія та здійснюється підготовка фахівців (освітній рівень – бакалавр, магістр) за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (спеціалізації «Підприємництво», «Бізнес-адміністрування», «Міжнародний бізнес», «Економіка та організація бізнесу»).

Важливими складовими компонентами підготовки фахівця у сфері бізнес-освіти є загальноосвітня, правова, професійна, психолого-педагогічна, економічна підготовка, менеджмент-освіта і само-менеджмент. Частка кожної складової підготовки та співвідношення окремих складових в процесі формування фахівця залежить від багатьох факторів, основними з яких є такі: побажання представників бізнесу та органів місцевого самоврядування, виду діяльності та сфери використання, індивідуальних здібностей і запитів, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення [13].

Як вже відзначалося, саме освіта, у тому числі економічна загальна та професійна, розвивають в людині перетворювальне і креативне ставлення до дійсності, до професійної самореалізації, що є необхідною умовою й для ведення успішної підприємницької діяльності в умовах розвитку інноваційної економіки. Саме від креативно-інноваційних здатностей самої особистості безпосередньо залежатиме успішність її професійної підприємницької активності.

Конкурентні переваги підготовки фахівців з підприємництва, що орієнтована реалізацію сутності економіки знань:

- сучасні, креативні, унікальні програми навчання;
- знання, навички, компетентності випускників, засновані на розумінні ділового світу;
- інноваційний підхід до технологій навчання;
- розширений доступ до професійної мовної підготовки;
- міжнародна акредитація та співробітництво з закордонними вищими закладами;
- міжнародна мобільність студентів;
- безпосередній зв'язок з бізнесом і роботодавцями;
- зворотний зв'язок з випускниками як критерій оцінки якості програм навчання.

Можливі посади фахівців після навчання:

- засновники власного бізнесу (підприємств);
- директори підприємств різних правових форм та видів економічної діяльності;
- голови асоціацій та інших об'єднань підприємств, керівники торговельних філій та представництв;
- економісти;
- менеджери промислових та торговельних підприємств;
- керівники та менеджери проектних груп;
- фахівці з біржової діяльності;
- менеджери з фінансового інвестування.

Зростання вимог до формування в майбутніх спеціалістів активного професійного, творчого ставлення до підприємницької діяльності продиктоване самим часом. Тому бізнес-освіта повинна вирішувати ак-

туальні завдання підвищення якості підготовки, зосереджувати свої зусилля на впровадженні вдосконаленого змісту освіти, впровадженні в навчальний процес новітніх технологій та організації навчання. Враховуючи це, у структурі економічної освіти, як загальної, так і підприємницької, необхідно передбачати змістовні елементи, спрямовані на формування світоглядно-професійних компетентностей майбутнього підприємця до економічних реалій знанневого суспільства.

Бізнесмену потрібний особливий тип мислення, який не фіксував би факти, а володів так званою «аналітичністю», даючи логіко-математичну оцінку наслідкам прийнятих рішень, підприємець повинен бути комунікабельним і швидко перелаштовуватись в процесі спілкування з такими групами людей: персоналом, клієнтами, споживачами, постачальниками, засновниками, управляючими, конкурентами. Серед людей кожної групи і між різними групами можуть зустрічатись люди з найрізноманітнішими психологічними характеристиками. Підприємець повинен представляти особливості психологічної структури особистості [23].

Бізнес освіта повинна базуватися на впровадженні інноваційних освітніх про-

грам; зміст освіти орієнтуватися не стільки на засвоєння готових спеціалізованих знань, скільки на формування креативних компетентностей. Отже, організаційні рамки бізнес-освіти стають рухливими і варіативними.

Результати навчання фахівця з підприємницької діяльності згідно освітньо-професійної програма вищої освіти представлено як загальні та професійні компетентності, формування яких здійснюється на підставі відповідного змісту, форм та технологій навчання (табл. 2). Інтегральна компетентність магістра зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за описом відповідного кваліфікаційного рівня Національної рамки кваліфікації полягає в здатності розв'язувати складні задачі і проблеми в процесі бізнес-навчання та сферах підприємництва, торгівлі, біржової діяльності, що передбачає застосування теорій та методів планування, організації, управління функціонуванням підприємницьких структур, проведення досліджень, зокрема маркетингових, та здійснення інновацій в умовах невизначеності умов, вимог, ризиків внутрішнього й зовнішнього середовища.

Таблиця 2

Співвідношення результатів навчання магістрів та навчальних дисциплін спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (вибірково)*

Програмні результати навчання	Навчальна дисципліна
Організувати та здійснювати пошук, самостійний відбір, якісну обробку даних з різних джерел для формування аналітичної інформації, ідей та способів їх реалізації у сфері підприємництва, бізнес-адміністрування та міжнародного бізнесу.	Методологія наукових досліджень
Використовувати сучасні комп'ютерні і телекомунікаційні технології обміну та розповсюдження професійно спрямованої інформації у сфері підприємництва, бізнес-адміністрування та міжнародного бізнесу.	Інформаційні системи в економіці та бізнесі
Застосовувати набуті знання для економічного обґрунтування нових програм та проектів розвитку у сфері підприємництва, бізнес-адміністрування та міжнародного бізнесу	Економічне забезпечення підприємницької діяльності
Вміти вирішувати професійні завдання стосовно забезпечення економічної безпеки суб'єкту бізнесу в умовах невизначеності та з урахуванням зовнішніх та внутрішніх впливів, розробляти комплекс заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.	Економічна безпека підприємства
Прогнозувати стратегічний розвиток підприємницької діяльності з урахуванням внутрішнього потенціалу підприємств з визначенням сильних та слабких сторін його бізнесу, можливостей та загроз, що сформовані зовнішнім середовищем підприємств, інтересів зацікавлених сторін та ризиків зовнішнього середовища.	Стратегічний аналіз підприємницької діяльності
Вміти організувати та планувати підприємницьку діяльність за формою бізнес-проектів, які орієнтовані на кінцевий результат та мають ресурсні обмеження.	Проектування підприємницької діяльності

Застосовувати навички усного і письмового професійного спілкування іноземною мовою, вміти здійснювати ефективні комунікації іноземною мовою в професійному середовищі.	Іноземна мова професійної комунікації
Використовувати знання основ управління підприємницькою діяльністю для ведення бізнесу в умовах обмежених природних ресурсів, техногенного забруднення довкілля та підвищення вимог суспільства до екологізації бізнесу.	Екологічний бізнес
Застосовувати знання методів підбору персоналу для потреб суб'єкту бізнесу з урахуванням затребуваних якісних та кількісних характеристик персоналу.	Рекрутинг
Формувати імідж суб'єкту бізнесу на засадах соціальної відповідальності та визначення і реалізації системи цілей підприємства з урахуванням очікувань зацікавлених груп (стейкхолдерів)	Соціально-відповідальний бізнес та імідж підприємства
Вміти застосовувати знання чинного законодавства при укладанні договорів, ухваленні актів виконання робіт, документального оформлення змін до умов договорів; доведення договірних зобов'язань до осіб, які беруть участь у виконанні конкретного договору.	Правове забезпечення договірної діяльності

*Джерело: освітньо-професійна програма підготовки магістрів за спеціальністю 076 в Національному гірничому університеті (м. Дніпро)

Ще одне необхідне вміння для фахівців з підприємництва – це вміння перетворювати нові знання в бізнес-інновації. Однак і цього ще недостатньо. Ідеальною була б ситуація, коли зі стін вищого навчального закладу виходив би фахівець вже зі своєю справою (бізнесом), і це цілком можливо, використовуючи такі складові навчального закладу, як бізнес-інкубатори, технопарки, стажування, гранти тощо. Необхідно вчити студентів комерціалізувати, капіталізувати свої знання, продавати їх, тобто знати механізми перетворення знань в гроші.

Актуальним та інноваційним, на наш погляд, є впровадження в навчальний процес практичний досвід успішних підприємців та викладачів з підприємницькими здібностями; використання кейс-технологій, що створюють ділові ситуації під час яких необхідно йти на «ризик» при прийнятті рішення; застосування рольових ігор та взаємодії з зовнішнім середовищем, що дозволяє творче та креативно вирішувати підприємницькі проблеми.

Все більший попит і популярність в бізнес-освіті набирає така технологія навчання як коучинг. В процесі її реалізації на підставі консалтингу та тренінгу, людина, яка має назву «коуч», допомагає тому, хто навчається, досягти певної життєвої або професійної мети. На відміну від менторства, коучинг сфокусований на досягненні чітко визначених цілей замість загального розвитку. Майбутні підприємці усвідомлю-

ють, що досягти балансу особистої і професійної сфер життя, що приносить найбільше задоволення і є максимально ефективним, без професійних спілкувань з коучем стає неможливо.

Отже, бізнес-освіта (підприємницька освіта) може бути ефективною лише за умов, коли здобувачі такої освіти будуть відчувати на власному практичному досвіді потреби в застосуванні сформованих професійних компетентностей, усвідомлювати сутність підприємництва як соціально-економічного явища, замість того, щоб формально здійснювати навчання. Вишам необхідно сприяти професійній мобільності викладачів та майбутніх фахівців з підприємництва, що можливе лише за умови побудови тісних, довгострокових взаємозв'язків з бізнесом.

Висновки. Становлення інноваційної економіки України, заснованої на знаннях, вимагає формування відповідного рівня соціально-економічної, громадянської, моральної культури сучасного підприємця. Це зумовлює необхідність впровадження в суспільстві якісної економічної освіти, зокрема бізнес-освіти. Тому основні завдання такої освіти розглядаються з позиції формування підприємця новітньої формації.

Професійна економічна освіта сьогодні має формуватися у тісному взаємозв'язку з підприємницькою діяльністю, що забезпечуватиме повноцінну соціалізацію населен-

ня, що має підприємницькі здібності, в умовах змін знаннєвого суспільства.

Напрями підвищення якості підприємницької освіти полягають в наступному.

1. Впровадження в навчальний процес передовий досвід розвинутих країн у сфері підприємницької (бізнес) освіти.

2. Домінування практичних аспектів організації підприємницької справи при навчанні.

3. Перманентне застосування інноваційних технологій, методів навчання та інформаційних технологій.

4. Забезпечення якісного навчання студентами іноземних мов.

5. Інтенсивне залучення провідних (вітчизняних та зарубіжних фахівців) підприємницької освіти і успішних підприємців для теоретичного і практичного навчання студентів,

6. Впровадження коучинг-технологій освіти.

7. Підвищення мобільності студентів, сприяння їх зарубіжній практиці.

8. Підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу на підставі стажування у провідних університетах, в тому числі закордонних, успішних компаніях та фірмах.

Таким чином, по-перше, становлення конкурентоспроможної інноваційної економіки, що спирається на знання; економіки, спроможної до стійкого зростання неможливо досягнути без докорінної трансформації економіки й модернізації системи освіти, особливо економічної, з наголосом на бізнес-освіту. По-друге, в умовах зазначеної економіки не можливо бути успішним в підприємницькій діяльності без опанування знаннями і вміннями, професійними компетентностями, необхідними для ведення бізнесу. Це є важливим завданням бізнес-освіти і запорукою підприємницького успіху.

Література

1. Семів Л. К. Вплив вищої освіти на формування людського капіталу в умовах переходу до економіки знань / Л. К. Семів, Р. А. Семів // Регіональна економіка – 2009. – №1. – С. 15–25.

2. Філіпенко А. В. Готовність молоді до підприємницької діяльності як філософсько-педагогічна проблема / А. В. Філіпенко // Вісник НТУУ «КПІ».

Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – Вип. 3. – С. 13–19.

3. Оноприенко В. И. Императивы образования для знаниевого общества / В. И. Оноприенко // Наука і наукознавство. – 2007. – №1. – С. 94–97.

4. Старовойт О. В. Економіка знань у стратегії інноваційного розвитку освіти: автореф. дис ... канд. філос. наук: 09.00.10 / О. В. Старовойт. – Київ : Б.в., 2010. – 18 с. – На укр. яз. – Режим доступу: <http://osvitata.com/osvita-ta-ekonomika/ekonomika-znan-u-strategii-innovatsiyogo-rozvitku-osviti.html>. – Назва з екрана.

5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования. / Д. Белл. – М. : Мир, 1999. – 661 с.

6. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 602 с.

7. Андрущенко Т. В. Параметри «нового світу»: критико-аналітичний аналіз світових футурологічних концепцій / Т. В. Андрущенко // Науковий вісник «Гілея». – 2011. – Вип. 44. – С. 602–609.

8. Луговий В. І. Інформація як чинник організації людини: теоретико-методологічний аспект / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2011. – №2. – С. 23–31.

9. Економіка знань // Енциклопедія сучасної України. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18730. – Назва з екрана.

10. Маліцький Б. А. Визначення загроз національній безпеці України, що походять від стану науково-технологічної сфери / Б. А. Маліцький // Наука та наукознавство. – 2013. – №4. – С. 31–47.

11. Юлдашев О. Інноваційна освіта і наука в Україні / О. Юлдашев // Персонал. – 2013. – №6. – С. 98–109.

12. Лапіна Т. Формування економічного мислення у студентів-фахівців економічного профілю / Т. Лапіна // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 1. – С. 55–58.

13. Тригубенко М. О. Бізнес-освіта як соціальний феномен сучасності та фактор підприємницького успіху / М. О. Тригубенко // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 205. – С. 125–128. // Режим доступу до журн.: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/52204/38-Trigubenko.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана.

14. Романовський О. О. Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприємницькій освіті України / О. О. Романовський. – К. : Демір, 2002. – 256 с.

15. Алькема В. Г. Бізнес-освіта в Україні / В. Г. Алькема, Т. В. Шахматова. – Львів : Новий світ, 2010. – 252 с.

16. Семенець Ю. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України / Ю. Семенець / Режим доступу: <http://www.edu-trends.info/higher-edu-partnership/> – Назва з екрана.

17. Покідна В. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України /

В. Покидна / Режим доступу: <http://cost.ua/news/421-college-business-cooperation> – Назва з екрана.

18. Алькема В. Г. Концептуальні засади підготовки фахівців для комплексного вирішення завдань євроінтеграції / В. Г. Алькема, А. Д. Радкевич, О. С. Крюченко, В. Н. Стаценко // Вчені записки Університету економіки та права «КРОК». – 2009. – Вип. 13 – С. 122–178.

19. Евенко Л. И. Обучение в течении всей жизни в бизнес-образование: современные тенденции / Л. И. Евенко, С. Р. Филонович, В. В. Годин // Бизнес-образование. – 2010. – № 4 (14). – С. 9–11.

20. Хижняк Л. М. Замысел бизнес-образования и проблемы его реализации на различных этапах развития предпринимательства в Украине / Л. М. Хижняк // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2014. – Вип. 20. –

С. 310–314. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtpsa_2014_20_54. – Назва з екрана.

21. Всемирная декларация о высшем образовании для 21 века: подходы и практические меры // Вестник Высшей школы. Alma mater. – 1999. – №3. – С. 29–35.

22. Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти – 2009 «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку» ЮНЕСКО, Париж, 5–8 липня 2009 рік / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/952_011 – Назва з екрана.

23. Schein E. N. The Economic Psychology of Business Institution / E. N. Schein, John W. McDavid, Paul K. MacKal. – N. Y. : Elsevier, 2009.

БИЗНЕС-ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

*А. Г. Вагонова, д. э. н., профессор, А. В. Горпинич, доцент, В. А. Шаповал, к. э. н., доцент,
ГВУЗ «Национальный горный университет»*

В статье рассматриваются вопросы проявления взаимосвязи экономики знаний и составляющей экономического образования – бизнес-образования в условиях становления инновационной экономики. Определено соотношение результатов обучения (компетентностей) магистров и учебных дисциплин специальности 076 «Предпринимательство, торговля и биржевая деятельность». Обоснована необходимость применения новых форм и технологий бизнес-образования будущих специалистов по предпринимательству. Обоснованы пути повышения качества предпринимательского образования в Национальном горном университете.

Ключевые слова: экономика знаний, предпринимательство, бизнес-образование, система «образование – знание», профессиональные компетентности предпринимателя, инновационные программы образования, технологии обучения.

BUSINESS EDUCATION AS A FACTOR OF KNOWLEDGE ECONOMY IMPLEMENTATION

*O. H. Vagonova, D. E., Prof., O. V. Horpynych, Ass. Professor,
V. A. Shapoval, Ph. D (Econ.), Ass. Professor, SHEI «National Mining University»*

The issues of the relationship between the knowledge economy and the component of economic education are discussed, in particular, business education in the conditions of the formation of an innovative economy. The correlation between the learning outcomes (competencies) of Master students and academic disciplines of specialty 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activities» is determined. The necessity of application of new forms and technologies of business education of future specialists in entrepreneurship is substantiated. The ways of improving the quality of entrepreneurial education at the National Mining University are formulated.

Keywords: knowledge economy, entrepreneurship, business education, «education – knowledge» system, entrepreneur's professional competency, innovative education programs, learning technologies.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Прокопенко В. І. Надійшла до редакції 11.09.2017.